

előadta ezt az államfőnek és rögzítette naplójában is — eklektikus és ellentmondásos volt. Míg szerencsétlenségnek minősítette, hogy az okkupációt követően nem a régi határőrvidék tradíciójából is táplálkozó katonai, hanem polgári kormányzatot teremtettek, intellektuális fogalmazással vetette papírra: „...a legjobb politika számunkra, ha nem csinálunk politikát...” — ezen természetesen a pártpolitika kikapcsolását értette. Mindezt Ferenc József helyeselte, aki a kihallgatás végén ezt mondta: „...tehát semmiféle politika. Rend és jó közigazgatás. Kemény, ám jó szívvel párosítva. Katonailag pedig tartani a Landot.”

Sarkotič naplójegyzetei egyébként arról is tanúskodnak, hogy elvitte magával Sarajevóba a „Legfelsőbb Hely” munkatípusát: „...ma a tartományt csak az kormányozhatja, aki naponta 16 órát dolgozik...” A szerző azonban csak röviden, említésszerűen szól arról, hogy Sarkotič katonai eszközökkel oldott meg igazgatási feladatokat is: e hármasság ellentmondás feloldására nem vállalkozott.

Többször is szót kapnak az életrajzban Sarkotič konfliktusai. Így az a kálvária, amelyet Sarajevo Festunggá deklarálásának terve során járt, vagy amely Stürgkh-vel állította szembe. Nem kerülték el a szerző figyelmét azok az összeütközések sem, amelyek — így Montenegro megtámadásának kérdésében — tisztább katonai dimenziókban keletkeztek.

Érdekes és jellemző Sarkotič véleménye a tartományban végbement felségárulási és kémkedési perekről: primitív és árnyalt egyszerre. Amíg e pereket „...politikailag abszolút szükségesnek...” vélte és a megtalált (majd később „elvesztett”) bizonyítékokból a Szerbiának küldött ultimátum megalapozottságát olvasta

ki, hangsúlyozta: politikailag nem kíván beavatkozni. Igaz, ehhez hozzáfűzte: ezt magasabb szinten kell megoldani. Ami pedig nem Sarkotič, hanem a szerző e kérdéssel kapcsolatos teljesítményét illeti, némi elmarasztalástól nem zárkozhatunk el: Bauer e perek sajátos természetét távolról sem világította meg.

Az 1918-at követő életút — Sarkotič 1939 őszén halt meg — bemutatása érthetően vázlatos: kár azonban, hogy nincs exaktabb válsz Sarkotič és a horvát ellenzék, illetve emigráció kapcsolatainak természetéről.

Különösebb magyarszimpatiával Sarkotičot nem lehet vádolni. Már említett audienciája alkalmával is bírálta a magyarok horvát politikáját — Tiszát sem kímélve. A magyar miniszterelnökkel egyébként tartományi kormányzóvá történt kinevezését követően tárgyalt Budapesten — eléggé eredménytelenül. Felsőbb kormányzati szervének, a közös pénzügyminisztériumnak tevékenységében is magyar motiváltságú negatívumokat fedezett fel. Magyarellenessége személyes jellegű politikai kapcsolatainak alakításában is funkciót nyert. Szubjektivitása ma már csak ott tűnik enyhébbnek, ahol sorai valóságközeliséget mutatnak — így Tisza délszláv útjánál. „...Tisza útja politikai halálmenet volt... ő sem tudott megszabadulni az előítéletektől... a magyar nemzetállam fikciójához tartotta magát... Tisza, a tehetséges politikus saját vakságának vált áldozatává...” — jegyezte fel naplójában.

Ha Magyarországon nem is így írnánk meg egy katonai vezető életrajzát, Bauer módszere e teljesítménye mindenképpen figyelemre-méltó.

Vargyai Gyula

ROJ MEDVEGYEV

M.V. FRUNZE ÉS F.E. DZSERZSINSZKIJ HALÁLÁRÓL Voenno-isztoriceszkij Zsurnál, 1989/3. szám, 54—61. o.

A 20-as évek közepén a Központi Bizottság létszáma alacsony volt, a XIII. kongresszus után mindössze 53 fő. Egyes tagjainak tekintélye meghaladta a Politikai Iroda vagy a Központi Bizottság Titkársága tagjainak a tekintélyét, és ez természetesen korlátozta Sztálin, valamint a hatalomért harcolók befolyását és hatalmát. Azt lehet mondani, ezek közül jelentősen kiemelkedett nézeteinek függetlenségét tekintve M. Frunze és F. Dzserszinszkij. Ezenkívül a hatalom jelentős része az ő kezükben összpontosult.

Frunze, a régi forradalmár, 1917 után nem-

sokára átkerült a Vörös Hadseregbe, 1919 elején már a Keleti Front déli hadseregcsoportjának parancsnoka volt, amely érzékeny veszteségeket okozott Kolcsaknak. Néhány hónap múlva már a Keleti Front parancsnokaként sikeres harcokat folytatott az Ural és Közép-Ázsia felszabadításáért. 1920 szeptemberében kinevezték a Déli Front parancsnokává és irányította Vrangel szétzúzását Észak-Tauriában és a Krímbe. A polgárháború befejezése után a Forradalmi Katonatanács megbízottja, majd az ukrainai és krími csapatok parancsnoka volt. Olyan parancsnokoktól eltérően,

mint K. E. Vorosilov, tökéletesen ismerte a hadászat és a harcászat kérdéseit, nemcsak a komisszárok között volt igen nagy tekintélye, hanem a cári hadsereg tábornokaiból és tisztjeiből verbuválódott katonai szakemberek között is. 1925 januárjában, Trockij leváltása után, ő lett a Forradalmi Katonatanács elnöke, valamint a hadügyi és tengerészeti népbiztos. Ő volt a kezdeményezője az egységes katonai doktrína kialakításának, egy sor alapvető hadelméleti művet írt, amelyekben általánosította a polgárháború tapasztalatait és amelyek a szovjet hadtudomány alapját képezték. 1924-ben a PI-nak csak póttagja volt, de ettől függetlenül önálló és határozott politikai és katonai vezető volt, akinek igen nagy tekintélye volt az országban és a pártban, nem is beszélve a hadseregről.

Még jobban ismerték a pártban és az országban Dzerzsinszkijt, akit nem alaptalanul neveztek „a forradalom lovagjának”. 1895-ben csatlakozott a szociáldemokratákhoz, 1907 óta volt KB tag, azelőtt Lengyelország és Litvánia szociáldemokrata pártjának vezetőségi tagja. 11 évet töltött börtönben, száműzetésben, kényszermunkán. 1917 áprilisában választották a bolsevik KB tagjává. A forradalom után őt bízták meg a VCSK megszervezésével, később belügyi népbiztos lett, alája tartozott a határőrség és a népi milícia is. Emellett évekig vezette a közlekedési népbiztosságot, a háború következtében szülők nélkül maradt, nagy tömegben csavargó gyermekek összegyűjtését és nevelését, 1924-től a Legfelsőbb Népgazdasági Tanács elnöke. Őt is csak 1924-ben választották meg a PI póttagjává. Ettől függetlenül hatalmas politikai és erkölcsi tekintélye, valamint a kezében lévő hatalom következtében a bolsevik vezetés egyik kulcsfigurája volt.

Frunze és Dzerzsinszkij váratlan halála 1925-ben, illetve 1926-ban megváltoztatta a pártvezetés erőviszonyait és kétségtelenül megerősítette Sztálin helyzetét.

Különösen sok vitát váltott ki a 40 éves Frunze halála, akinek gyomorfekélye volt. Bármely tapasztalt orvos már 1925-ben is tudta, hogy a fekélyt először hagyományos módon kell gyógyítani és csak akkor kell operációval próbálkozni, ha ez nem jár eredménnyel. Frunze nem akarta operáltatni magát, szívesebben vette a hagyományos gyógykezelést, annál is inkább, mert 1925 őszére nagyon jól érezte magát. Fennmaradt az a levele, amelyet október 26-án, vagyis halála előtt 5 nappal írt a feleségének (amelyet a szerző közöl), amely lényegében ezt tükrözi. Ezt mondta el az őt meglátogató régi bolsevik I. Gamburnak is, aki megpróbálta lebeszélni az operációról, de ő azt válaszolta: „Sztálin sürgeti az operációt; azt mondja, hogy egyszerűs mindenkorra meg kell szabadulni a gyomorfekélytől. Úgy döntöttem, hogy kés alá fekszem”.

Felmerül a kérdés, hogy a hagyományos

gyógyítás sikerei ellenére, miért döntött két konzílium is az operáció mellett. A tapasztalt orvosok által hozott ilyen döntést csak kívülről jövő nyomással lehet magyarázni. Ismert tény az, hogy Frunze betegségének kérdését a Politikai Iroda is tárgyalta, ahol éppen Sztálin és Vorosilov erősködött az operáció mellett. Ezért mondta Frunze a fentieket.

A műtét október 29-én volt. A narkózishoz kloroformot használtak, holott akkor már létezett hatékonyabb szer is, az éter. Frunze nehezen aludt el. A műtétet vezető Rozanov professzor csaknem kétségessé emelte a kloroformadagot, ami rendkívül veszélyes a szívre. Óhatatlanul felmerül a kérdés, miért volt szükség erre a kockázatra. A műtét 12 óra 40 perckor kezdődött és azonnal kiderült, hogy szükségtelen volt. A sebészek nem találtak semmit, csak egy kis forradást a nyombélen, ami azt mutatta, hogy valamikor volt fekély, de már begyógyult. Frunze szíve azonban nem bírta elviselni a terhelést, az állapota egyre rosszabbodott. Este meglátogatta őt Sztálin, de nem eresztették be. Küldött egy cédulát: „Barátocskám! Itt voltam este 6-kor Rozanov elvtársnál (én és Mikojan). Be akartunk menni hozzád, de nem engedett, az aljas. Alá kellett vetnünk magunkat az erőszaknak. Üdvözet. Még eljövünk, még meglátogatunk... Koba”. A műtét után 30 perccel azonban Frunze szíve felmondta a szolgálatot.

A továbbiakban a szerző közli a több mint homályos, időnként zavaros orvosi jelentéseket, amelyek akkor is, azóta is nagy vitákat kavartak. 1925 november közepén a régi bolsevikok egyesülete Podvojszkij vezetésével megvitatta ezt a kérdést, az értekezletre meghívták az egészségügyi népbiztost is. Az ő elbárállásából kitűnt, hogy sem a gyógyító orvos, sem Rozanov professzor nem sürgette a műtétet, a konzíliumok sok résztvevője pedig nem volt kompetens ennek a betegségnek az esetében. Minden az egészségügyi népbiztosságon és a Központi Bizottság gyógyításügyi bizottságán keresztül történt, amelyet olyan emberek vezettek, akikről a népbiztos nem volt jó véleménnyel. Kiderült az is, hogy a konzílium előtt Rozanovot magához rendelte Sztálin és Zinovjev, és hogy a túl nagy adag altatótól már műtét közben kialakult az a veszély, hogy Frunze meghal a műtőasztalon. Frunze halála után Rozanov teljesen összeomlott, Rikov, a népbiztosok tanácsának elnöke nyugtatta őt meg, hogy senki sem teszi felelőssé a sikertelen műtétért. A vita után az egyesület határozatot fogadott el a régi bolsevikokkal szemben tanúsított helytelen magatartásról, és hogy ezt a pártkongresszus elé kell terjeszteni. A XIV. kongresszus azonban nem foglalkozott ezzel a kérdéssel.

A „Novij mir” folyóiratnak azonban már 1926. évi 5. számában megjelent Pilnyaknak egy elbeszélése, amely áttételesen Frunze halálával foglalkozott. A szerző kitűnően ismer- te az összes körülményeket. A folyóiratnak ezt

a számát azonnal elkobozták, alig néhány szám maradt fenn. Nagyobb zaj nem lett az ügyből, megpróbálták agyonhallgatni, Pilynyakkal pedig Sztálin később számolt le. Alighogy megkezdődött az 1937—38-as „nagy terror”, az elsők között tartóztatták le és vagy elpusztult a börtönben, vagy azonnal agyonlőtték.

Antonov-Ovszejenko fia, a történész, egyáltalán nem kételkedik abban, hogy Frunze halála Sztálin által megszervezett „politikai eltávolítási akció” volt. Ezt kifejti az 1980-ban New-Yorkban megjelent könyvében. A Ylam angol történész-szovjetológus elveti ezt a változatot és rámutat, hogy már Lenin idejében bevezették a beleszólást és néha kötelezően írták elő a pihenést és a gyógykezelést a pártvezetők részére. Rámutat arra is, hogy a 20-as években az egészségügy igen rossz állapotban volt. Szerinte Sztálin azért nem válaszolt Pilynyaknak, mert megvetette a hazugságot.

Medvegyev szerint Ylamnak nincs igaza, amikor arról beszél, hogy Sztálin „megvetette” a hazugságot. Igaz, hogy az egészségügy rossz állapotban volt, de amikor a vezetők egészségeről volt szó, a legjobb orvosokat vonták be, többek közt Németországból hoztak orvosokat és konzulenseket. A Központi Bizottság tagjai számára külföldről hoztak gyógyszereket, a szovjet vezetőket Svájc, Németország és más országok legjobb klinikáira és üdülőhelyeire küldték gyógyulni. Olyan erőszakos ráhatás azonban, mint Frunze esetében, nem fordult elő.

Frunze temetésén Sztálin a következőket mondta: „Lehet, hogy így is kell, hogy legyen, hogy a régebbi elvtársak ilyen könnyen és egy-

szerűen hulljanak a sírba”. Ez azonban senkinek sem kellett, sem a népnek, sem a pártnak. Nagyon jól jött azonban Sztálinnak, mert Frunze helyére Vorosilovot nevezték ki hadügyi és tengerészeti népbiztosnak.

Vorosilovnak voltak ugyan bizonyos érdekei, de nem rendelkezett sem Frunze intellektusával, sem katonai tehetségével, sem tekintélyével. Ezzel szemben Caricin óta Sztálin erős befolyása alatt állt.

1926 júliusában hirtelen, 50 éves kora előtt meghalt Dzserszinszkij is. A párton belüli harcok őt nagyon megviselték, nem értett egyet Zinovjev és Kamenyev platformjával, sem pedig Sztálin durva módszereivel. Szerinte a párt a széthullás irányába haladt, és ez gyorsította a halálát.

Dzserszinszkij halála rövid időre egyesítette a különböző csoportokat. Koporsóját együtt vitte a Vörös Téren Sztálin, Trockij, Zinovjev, Kamenyev, Buharin és Rikov. Ez azonban rövid, utolsó tömörülés volt, 1926 nyarán a párton belüli harc a végletekig kieleződött. Az OGPU főnökévé Dzserszinszkij egyik legkiválóbb munkatársát, Menszinszkijt nevezték ki. Ő azonban nem tudta kellőképpen helyettesíteni elődjét, nem volt különösebb tekintélye és befolyása a pártban. 1926-ban nem volt tagja a Központi Bizottságnak sem. Emellett betegeskedett, ezért egyre nagyobb szerepet kezdtek játszani a helyettesei, köztük Jagoda, aki Sztálin védelmét élvezte. Ilyenképpen 1927—1928-ra mind a hadsereg, mind a belügyi csapatok és apparátus Sztálin ellenőrzése alá került, ami döntő túlsúlyt biztosított számára a Politikai Iroda más tagjaival szemben.

Lengyel István

GERGELY FERENC

A MAGYAR CSERKÉSZET TÖRTÉNETE 1910—1948

(Göncöl Kiadó, Budapest, 1989. 396 o.)

A közelmúltban a történetkutatás és -írás periférikusan kezelt területének, az ifjúságtörténet-írásnak egy „újabb” reprezentatív munkájára figyelhetett fel az érdeklődő olvasó a könyvesboltok újdonságait kínáló polcain. A fenti könyv — reformkiadványok dömpingjéből is kiemelkedő — unikum jellegét a torzított és sematikus jelzőkkel illetett cserkészlet történetének — mint a két világégés közötti időszak egyik leghatásosabb ifjúsági szervezetének — máig is első, tudományos igényű feldolgozása adja.

E késedelemért a kíváncsi olvasónak most a szó szoros értelmében anyagilag kell megfizetnie az árát (199 Ft, ill. 298 Ft). Sajnálatos ugyanis, hogy az 1980-ban elkészült kézirat megjelentetésére nem valamelyik tudományos jellegű műveket közreadó kiadó vállalkozott. Így most közel évtizednyi idő múltán kerülhetett a napjainkban szaporodó reformkiadvók egyikének vállalkozásában, esőkkéntett terjedelemben, borsos áron a széles közönség elé. Valószínű, hogy hiányosságait is a fentiekkel magyarázhatjuk.